

УДРУЖЕНИ НЕПРИЈАТЕЉИ НОП-а У ШУМАДИЈИ

САРАДЊА ЧЕТНИКА И НЕМАЦА

Развој војно-политичке ситуације у Европи, на источном, западном и јужном (југословенском) ратишту, посебно у Србији, условио је даље зближавање четника и Немаца и ојачао њихову сарадњу у борби против НОП-а у Шумадији.

Немцима, који су трпели тешке поразе на свим фронтovima, био је потребан сваки војник, властити и квислиншки, а четници, до ногу потучени у пролеће 1943. на Неретви, водили су судбоносну битку да Србију ставе под своју контролу и да, као главна снага у њој, дочекају крај рата, уздајући се да ће, уз помоћ западних сила, на тај начин очувати и своје позиције у Југославији, обезбедити повратак династије и обнову предратног друштвеног поретка. Били су то довољно добри разлози и за једне и за друге да тесно сарађују. Разумљиво, у томе су главну реч увек имали Немци.⁴⁸

Пуковник Бејли, шеф британске војне мисије при Врховној четничкој команди, предао је Дражи Михаиловићу 29. маја 1943. (у селу Брекову) захтев Савезничке команде Средњег-истока да прекине сарадњу са шупатором и његовим квислинзима, да се са Врховном командом пребаци на Копаоник и почне нападати окупаторове комуникације у долинама Јужне Мораве и Ибра. Британци су се надали да ће четници успети да се учврсте у Србији, па су за кратко време у више четничких штабова на тој територији упутили своје војне мисије. Ону при четничкој Врховној команди предводио је пуковник Бејли, а од августа 1943. генерал Армстронг. Све до почетка

48 Тјетници су против НОП-а сарађивали са Немцима од 1941. године, углавном тајно. Односи међу њима мењали су се зависно од немачких процена целисходности те сарадње, јер им је прозападна оријентација четника била посве позната. За разлику од Италијана, који су све до капитулације Италије, септембра 1943. године, са четницима континуирано сарађивали, Немци су половином 1942. године, када су оценили да у Србији неће доћи до брзог и ширег оживљавања НОП-а, разоружали легализоване четничке одреде у Србији (што није био случај у другим крајевима), али је део њих примљен у СДС, а слично су поступали и маја 1943. (разоружали су око 7.000 четника у Црној Гори и Херцеговини) да би обезбедили своју позадину у случају искрцавања Савезника на Балкан, односно на обалу Јадрана.

децембра 1943, Британци су преко југословенске избегличке владе, Команде Средњег истока и својих војних мисија наговорали четнике да прекину сарадњу с окупатором и почну борбу против њега. Дража Михаиловић се црво изговарао, затим обећавао, примао помоћ на име припрема за ту борбу и тражио њено повећање, али борбу против окупатора никад није започео.

Од маја 1943, када је у Брховни штаб НОВ и ПОЈ стигла прва британска војна мисија, у јеку пете непријатељске офанзиве, почела је у светску јавност да брже продире истина о томе ко води борбу против окупатора у Југославији.⁴⁹

Британци су до 2. новембра 1943. били начисто с тим, да су се четници компромитовали сарадњом са окупаторима и да су изгубили стратегијску битку за Србију, па су их одбацили као савезнике и престали да им шаљу материјалну помоћ. Половином децембра почели су да повлаче и до 31. маја 1944. повукли су своје војне мисије из четничких штабова.

Четници су после тога покушали да добију подршку САД, али ни ту нису много постигли, иако су се неке њихове војне мисије још дуго задржале, па су им тако једини поуздан ослонац до краја рата остали Немци.

Хитлер је директивом бр. 48, од 26. јула 1943, одредио поступак Немаца на Балкану у случају капитулације Италије. Тада је унео и неке промене у дотадашњи начин рада окупационих власти. Подручје Балкана добило је већи значај. Команда Југоистока премештена је (26. августа 1943) из Солуна у Београд и добила веће снаге и овлашћења. Почела је припрема Немаца за одбрану Балкана од напада Савезника са истока и запада. Предвиђали су да изгубљене италијанске ефективе надокнаде снагама домаћих издајника. У другој половини августа постављен је, при команди Југоистока, специјални опуномоћеник Министарства спољних послова Немачке, Херман Нојбахер, да у Србији, Грчкој, Албанији и Црној Гори тражи политичка решења борбе „против комуниста”. Другом директивом Хитлеровом, од 29. октобра исте године, дато је овлашћење Нојбахеру и команданту Југоистока да политички организују „све националне антикомунистичке снаге у земљама Југоистока у борби против комунистичких банди”.

Према наведеним овлашћењима, командант Југоистока је 21. новембра 1943. одредио основне принципе на којима ће се склапати уговори са четницима о сарадњи у борби „против комуниста”.⁵⁰

⁴⁹ Прве две британске војне мисије код НОВ и ПОЈ спустиле су се „на слепо”, прва у Босни, друга у Лици. У првој су били наши економски исељеници из Канаде, добровољци у британској војсци Стеван Сердар и Ђуро Диклић (оба шпански борци) и радио-телеграфиста Милан Дружић (Миле Енглеz). Та група се спустила падобраном 21. априла 1943. у један час после поноћи у шуму код села Трнова, код Шеховића. Њеним посредовањем између Врховног штаба НОВ и ПОЈ и Британаца уговорен је долазак прве савезничке војне мисије, оне са Билом Дикином на челу.

⁵⁰ У том документу, између осталог, стоји:

1. Као резултат преговора који од пре неког времена воде специјални опуномоћеник Министарства спољних послова и командант Југоистока са

Почетком новембра 1943. у Београду су, посредством Милана Аћимовића, министра унутрашњих послова Недићеве владе, вођени строго тајни преговори између делегације четничке Врховне команде и немачке команде Југоистока.⁵¹

После договора о начелима на којима ће се закључивати уговори, између Немаца и четника у Србији су потписана три таква уговора.⁵² Са четничке стране уговоре су потписивали, углавном, капетани и мајори, а са немачке стране све уговоре је потписао коњички капетан принц Фон Вреде (Vogel), обавештајни официр команде Југоистока. У Шумадији су уговор о сарадњи четника и Немаца потписали 27. новембра 1943. пуковник Јеврем Симић Дршка, инспектор Врховне команде у Шумадији, и капетан Никола Калабић, командант корпуса КГГ, преко поручника Јанка Мијатовића, као њиховог представника.

Савезницима је, као што је речено, било познато да Дража Михаиловић тајно сарађује са Немцима; Немци су, наравно, такође знали да Дража јавно сарађује са западним савезницима и одржава везе са избегличком владом. Сваки од учесника у овим односима (Савезници, Немци, четници, избегличка југословенска влада) довољно је знао о осталој тројници, али су еви, из својих посебних разлога, скривали истину о томе од народа Србије, чијом су се судбином поигравали. Ипак, да би од савезничких мисија прикрио најновије преговоре с Немцима, Дража Михаиловић им је 7. новембра одобрио инспекцијско путовање кроз подручје десетак корпуса на територији источне Босне, западне Србије, Шумадије и Санцака.

вођама четничких одреда склопљен је споразум којим се препоручују локална примирја и заједничко вођење операција против комуниста, а закључиваће се за сваки случај посебно.

2. Предуслов споразума био је, а биће и у будуће, да четнички одреди:

а) прекину борбе и саботаже против немачких снага, њихових савезника и домаћих снага које сарађују са њима, и против Муслимана;

б) у здруженим операцијама' против комуниста да се ставе под немачку команду;

в) да прекину везе са силама у рату против Немачке и изруче њихове офицере за везу који су код њих;

г) да учествују у заједничкој борби против комуниста.

3. Све немачке офицере обавестити о следећем:

д) Од сада се забрањује трупима да воде преговоре са четничким одредима. Самовоља може само да омета преговоре највиших војних и политичких власти и да нанесе штету нашој политици на Југоистоку;

ђ) Четничке вође које нуде учешће у заједничкој борби повезати са најближом установом Абвера или службе безбедности;

е) Пропаганду против четника обуставити. Њено активирање зависиће од развоја ситуације. (Архив ВИИ. НА. микрофилм НАВ-Н-Г-77, рола 883, снимак 3631870-71).

⁵¹ Вранко Јатас, Четничко-немачки споразуми о сарадњи у Србији, ВИГ 2/78.

⁵² Изузетно, мајор Војислав Лукачевић је такав уговор закључио раније, половином новембра 1943. године.

Савезничке мисије су свуда добро дочекане, а њихову појаву четници су искористили за пропаганду у народу.⁵³

Уговор о сарадњи у борби „против комуниста“ у Шумадији Немци и четници су чували као најстрожу тајну. Ипак, један његов примерак како је саопштено је заплешен у једној акцији против бугарске војске, па су његове најважније одредбе објављене у „Гласу“, листу Јединственог народноослободилачког фронта Србије (бр. 1—2, 1944):

ПОВЕРЉИВО

УГОВОР

између еојног главнокомандујућег за Југоисток, кога заступа ротмајстер Фруст Вреде, и четничких одреда капетана Николе Калабића, у сагласности са пуковником Јевремом Симићем, инспекторол четника Драже Михаиловића чији је заступник поручник Мијатовић.

1. — У области која укључује срезове Умљански, Врачарски, Грочански, Подунавски, Космајски, Младеновачки, Опленачки, Аранђеловачки, Лепенички, Крагујевачки, Гружански, Качерски и Колубарски обавезује се капетан Калабић и пуковник Симић за све своје одреде, да се уздрже од свих напада и саботажа против немачке војске, њених савезника и месних одреда, који се боре на њиховој страни . . .

3. — Закључено примирје требало би да оствари претпоставке за општу борбу против комунистичког непријатеља . . .

5. — Поменута се област предаје четничким одредима Калабића и Симића за вођење самосталне борбе против комуниста. У случају неких већих опитих операција, четнички одреди, у сагласности са капетаном Калабићем и пуковником Симићем, биће укључени под немачку команду и примаће за то време војне задатке од немачке команде.

6. — Са гледишта што бољег сарађивања изаслаће се, по могућству што пре, један немачки орган за везу — при штабу кап. Н. Калабића.

7. — Четнички одреди капетана Калабића добијаће у помснитој области војна упутства од немачке војске која одговарају војним потребама у спровођењу ратних задатака . . .

⁵³ Савезничка војна мисија при Врховној четничкој команди тада је обишла Церски, Мајевички, Колубарски, Ваљевски, Руднички, 1. равнорски, Гардијски (опленачки), 2. шумадијски, 2. равнорски и Јаворски корпус. У њој су се налазили потпуковник Алберт Сајц (АНег! Зај1;2) и капетан Валтер Менсфилд (УаИег МанзНеМ), и британски потпуковник Вил Хадсон. Испред Врховне команде" мисију је водио капетан Борисав Тодоровић Лола. Руднички корпус јој је приредио свечани дочек 18. новембра у Ивановцима, а Гардијски корпус неки дан касније у Страгарима.

10. — Закључивање овог уговора држи се у тајности.

11. — У пропагандној борби љротив комунизма да се прихвати опште и узајамно потпомагање. ^

Партизански обавештајац „Ика“ из Аранђеловца јавио је 1. децембра 1943. Окружном комитету Крагујевца да је „Јуче закључен споразум између Милана Недића и четника Драже Михаиловића о узајамној помоћи и сарадњи у борби против НОВ и ПО“; да споразум важи од 30. новембра до 31. децембра, да је издато наређење окружним и среским начелницима да наредe „српској оружанској сили“ да обустави свако непријатељство против четника, да о будућем статусу четника постоје две варијанте, прва да они и даље остају у селима и подносе доставе среским и окружним одредима СДС у градовима, који их узимају у поступак, и друга, да четници уђу у градове и сместе се у касарне, и да су већ ушли у Тополу. Сутрадан је добијен тачан извештај: четничке базе остају у селима, четници ће појединачно улазити у градове, добиће већу количину оружја и муниције, пријаве против присталица НОП-а подносиће среским и окружним одредима СДС који ће их узимати у поступак. „Влада мишљење“, закључује обавештајац, „да су четници слабо наоружани, лоше вођени, од НОВ и ПОЈ тучени, а од савезника напуштени, па су морали да клекну пред НемциЈа и Недићем, али да споразум ни са једне стране није искрен“(^* ')

На основу тог уговора Немци су, на пример, 4. децембра 1943. камионима снабдевали четнике муницијом приликом њихове борбе са 1 Јужноморавском бригадом у Даросави.

Преко обавештајца у Аранђеловцу и заплећеног примерка уговора, Окружни комитет Крагујевца је сазнао <све појединости о закључивању уговора између четника Драже Михаиловића и Немаца и одмах га оценио за нови злочин и издају народа од стране четника. Комитет је 15. децембра 1943. издао лтетап којим је обавестио народ Шумадије о том срамном чину. У летку су уговор са Немцима и мобилизација сељака у четничке јединице, ради вођења братоубилачке борбе за немачке интересе, названи злочином и издајом народа:

„ . . . Пре неколико дана закључен је споразум између четника Драже Михаиловића и немачке команде у Крагујевцу. По закључењу тог споразума четници се стављају под контролу и команду немачких власти у борби; против Народноослободилачке војске и партизанских одреда код нас у Шумадији. Учињена је грозна, крвава и последња издаја. Никола Калабић, командант краљеве гарде и командант Дражиног корпуса, пружио је руку фашистичком зликовцу, команданту немачких трупа за овај округ, капетану Шустеру.

Овај споразум је потврдио и званично оно што се <р> данас крило и хтело да забашури. Наиме, тајно шуровање и прећутан споразум окупатора и четника против Народноослободилачке борбе српског народа, који траје још од новембра месеца 1941. године . . .

⁵⁴ Архив Србије, ОК Ар.-281. и 282.

ШУМАДИНЦИ!

Дражиновци су почели масовно да вас мобилишу, да помоћу вас изврше задатак, који им је окупатор одредио. Они хоће помоћу вас да гуше вагу сопствену слободу, гурајући вас у борбу против Народноослободилачке војске и партизанских одреда. Презрите и пљуните срамне издајце, кржаве слуге окупатора. Не одазивајте се њиховом позиву . . .⁵⁵

Партијска и друге организације НОП-а и партизански одреди из оба округа — крагујевачког и младеновачког — преко летака, штампе, зборова, конференција и појединачних разговора упознали су народ Шумадије са најновијом четничком издајом. Био је то значајан тренутак за раскривање четничке издаје и за њихов политички пораз у Шумадији.

До мањих протеста дошло је и у самим четничким редовима, али без неког виднијег резултата.

Да би смирио узнемирене и избегао протесте, Дража Михаиловић је 8. децембра 1943. упутио циркуларни радиограм (бр. 424) командантима корпуса, у коме каже:

„Комунисти, Немци и Љотић користе сваку прилику да нас упрљају код наших савезника и проносе гласове о неким нашим људима, који се као наши представници налазе у поЈсдиним гор. рн-зонима, па се чак тврди, да се наши представници налазе и у Београду“, па им наређује: „да на своје држање обратe највећу пажњу и да се не да повода никоме да се овакве тенденциозне вести разносе. Ми морамо остати чисти и ни са чим не упрљани. Никакав контакт са окупатором не сме да се одржава . . .“⁵⁶

Већ 22. децембра Дража Михаиловић упућује нови циркуларни радиограм командантима корпуса у коме тврди да:

„Немци убацују неке лажне четнике по варошима да би нас компромитовали и да би показали да Југосла. твенска војска сарађује са њима и другим непријатељима“,

а крајем децембра четници издају летак са патриотским називом: СА НЕМЦИМА И ИЗДАЈНИЦИМА МИ НЕМАМО И НЕ МОЖЕМО ИМАТИ НИКАКВЕ ВЕЗЕ, тврдећи у њему да су Немци изгубили рат и да им „највише смета наш покрет и наша организација. . .“ а потом пише и ово:

„Ових дана Немци пуштају, негде сами, а негде преко својих слугу, Љотићевих и Недићевих људи, па и преко комуниста, које су понамеистали по свим надлештвима и по Гестапоу, неистините вести како смо се ми споразумели са њима: час са Недићем, час са Љотићем, итд. и на њих надовезују даљне сплетке и даљне лажи!“

⁴⁵ Архив Србије, ОК Ар.-284.

⁵⁶ Архив ВИИ, ЧА, К-74, рег. бр. 44/4.

Четници и Немци у Србији 1943. године.

Четници кољу партизана у рејону Обреновца, крајем 1943. године.

аробљени немачки војници у Србији 1944. године.

*Борци 2. шумадијске бригаде,
септембар 1944. године у
Аранђеловцу. У средини
Негослав Глишић, из Азаревца.*

На све те неистине и сплетке, и Немаца и њихових слугу... ми дајемо не њима, већ нагием народу, само један одговор: Пред нама је само један пут... онај исти пут што је наш народ изабрао, кад је ... пошао на Косово и преко честитог кнеза определио се за небеско царство..."

Летак су потписали Штаб Врховне команде Југословенске војске и Централни национални комитет краљевине Југославиј⁷

Био је то врхунац безочних лажи, демагогије и злоупотребе слободарских традиција српског народа, срачунат да се тај исти народ обмане у погледу већ давно извршене издаје. Али, четници истину ипак нису могли сакрити!

Четници су лојално испунили своје обавезе према Немцима из првог уговора. Када је 31. децембра 1943. његова важност истекла, нови уговор није сачињен, ни постојећи продужен, али су обе стране~наставиле да се понашају као да је уговор и даље на снази.⁵⁸

Четници су потписивањем уговора с Немцима много добили: поузданије савезнике у борби за Србију и сигурност да их они неће ни у једном моменту угрозити, па су све снаге могли ангажовати против народнослободилачког покрета; муницију, санитарску опрему и болнице за лечење рањеника; одрешене руке да у име краља Петра II Карађорђевића и избегличке владе присилно мобилишу сељаке у четничке јединице; да скупљају новчане и друге „добровољне“ прилоге за четничку организацију и многе друге олакшице за рад на терену.

Уговори о сарадњи с Немцима „у борби против комуниста“ омогућили су четницима да сразмерно лако и брзо формирају своје организације у селима и градовима: равнгорске народне одборе, одборе равнгорске омладине и женску равнгорску омладину санитета, да организују територијалне команде и јединице, да поставе команданте села, општина и срезова, да установе сеоске страже и поставе четовође и да уђу у одреде СДС и органе Недићеве власти. Тако су четници, гледано у целини организацијски знатно ојачали, иако су, морално и политички неповратно много изгубили. То им је привремено омогућило и да појачају борбу против НОП-а Шумадије у том периоду.

⁵⁷ АрхивЈВИИ, ЧА, К-74, рег. бр. 23/5, и Архив Србије, ЧА, „ДМ“-ВК-32.

⁵⁸ Пуковник Јеврем Симић наредио је 5. јануара 1944. свим корпусима у Шумадији да се „припадници немачке оружане силе не смеју нападати и разоружавати... За свако неизвршење овог мог наређења, учинисце дела ставићу под преки суд и кажњаваћу смрћу..." (Архив Србије, ЧА, „ДМ“-ВК-2, Горски штаб 1 Б). Нови уговор о сарадњи закључили су 17. јануара 1944. командант окупиране Србије генерал Фелбер и пуковник Јеврем Симић. Основне одредбе новог уговора су исте, као и ранијег, с тим што је подручје проширено „5 км западно од железничке пруге Обреновац—Горњи Милановац“ и што су обавезе четника повећане и боље прецизиране.

Колико су споразуми и уговори четника и Немаца били израз слабости обе стране, толико су били и доказ успона, и перспективе развоја НОП-а у Шумадији; они су указивали на значај који је подручје Шумадије имало за четнике и Немце.

ЗЛОЧИНИ ОКУПАТОРА И ДОМАЊИХ ИЗДАЈНИКА

Злочини окупатора у 1943. години били су свирепи, кас и 1941/42. године, али се нису поновила масовна стрељања као она у Крагујевцу, Краљеву, Подрињу и Шапцу. Немци су у фебруару 1943. „смањили“ квотх! уместо 100, сада је стрељано „само“ 50 Срба за Једног њиховог убијеног војника, а од 22. децембра исте године укинули су стрељања по унапред одређеним квотама; за сваки случај посебно је одређиван број Срба за погубљење. Од 1. јануара 1944. одлучивање о примени одмазде пренето је на фелдкоманданте, с тим да за њу прибаве дозволу војног заповедника. У суштини ништа се није изменило, уведена је само дужа процедура. (

Пре стрељања, немачка полиција реда и безбедности, Гестапо, Абвер и други, затим полиција и оружане снаге домаћих издајника, мучили су на најсвирепији начин ухапшене и у логорима заточене присталице НОП-а. Преживеле су упућивали у концентрационе логоре Немачке, Аустрије, Норвешке, Грчке и Бугарске, где су такође најчешће убијани глађу, мучењима или у гасним коморама.

У терору и злочинима над народом Шумадије окупатору је помагао апарат квислиншке владе Милана Недића и четници Драже Михаиловића. Они су хапсили, чували, мучили, убијали и депортовали присталице НОП-а. Нарочито се у томе истицала Специјална полиција.

Подручје Шумадије било је прекривено густим мрежама полиције, обавештајних служби, оружаних јединица и апарата власти окупатора и издајника.

Непријатељ је такође плански и масовно пљачкао храну, сировине, рудно богатство и друга добра.

У подручја захваћена борбом упућивао је казнене експедиције, које су хапсиле и убијале људе, вршиле неограничене одмазде и пљачке приватних и друштвених добара.

У новембру 1943, једна казнена експедиција немачке полиције и СДС прошла је кроз крагујевачки и младеновачки округ остављајући за собом пустош. Према дневним извештајима команданта Југоистока, њено деловање је изгледало овако:

— у новембру 1943. у крагујевачком округу је обешено 50 талаца, а у Београду су ухапљена 72 лица и стрељано 50 талаца (четничке присталице, које су се затекле у затворима и логорима када је потписан уговор са Немцима, пуштене су кућама);

— у децембру, такође у крагујевачком округу, стрељано је 50, а ухапшено 68 лица; у Београду је ухапшено 100 лица;

— у прва четири месеца 1944, у Београду је ухатпено 876 лица; многи од ухапшених су стрељани у Јајинцима.

— у Аранђеловац су 27. новембра 1943. дошли Немци из Крагујевца и на пијаци обесили 20 људи; 12 из орашачког и 8 из опленачког среза, као одмазду за убијеног капетана Хофмана, шефа немачке окружне "полиције у Крагујевцу, и војнике погинуле с њим; обешени су скинути с вешала 30. новембра и сахрањени у заједничкој гробници, а за њих је објављено да су комунисти;⁵⁹

— од децембра 1943. до маја 1944. Специјална полиција је долазила више пута из Крагујевца у Аранђеловац и ухапсила око 60 грађана Аранђеловца, Буковика и Врбице; у Крагујевцу су их тукли и мучили предстојник градске полиције Стеван Штерић, шеф агената Данило Кнежевић и агент Павле Николић. Око 40 их је упућено у концентрационе логоре, а 20 пуштено кућама.⁶⁰

После закључивања споразума између Немаца и четника прогон присталица НОП-а начелно је био овако подељен: четници су држали сеша Шумадије, а немачка и квислиншка полиција градове. За оне који су испред потера побегли из села у град, четници су полицији достављали пријаве па је гоњење предузимала она. Ако би неко из града побегао испред полиције у село, онда је полиција достављала потернице четницима. Приближавањем ослобођења, немачка и квислиншка полиција имале су све мање времена за нова масовна хапшења. Али су се тада немилице обрачунавали са онима који су се затекли у затворима и логорима. Чак су и спаљивали остатке стрељаних жртава у Јајинцима да би уништили трагове својих злочина.

Ипак, новембар и децембар 1943. у Шумадији су запамћени као месеци невиђеног терора и убијања од стране четника. Убијали су сараднике и симпатизере НОП-а, сумњиве сељаке и своје поколебале присталице. Многа убиства која су четнички команданти извршили била су последица личних обрачуна. Чинили су то најчешће зверски — клањем људи или батинањем до смрти; >стрељање се сматрало привилегијом.

Да би сачували живот од четничких кама сељаци су се довијали на разне начине: скривали су се у близини својих кућа, бежали у градове, одлазили на рад у руднике. А кад су четници почели силазити у градове, чак и на рад у Немачку. Они најборбенији одлазили су у партизанске одреде и борили се оружјем. Али НОП одреди нису их могли све цримити.

Четници су настојали да терором постигну оно што нису успели војним снагама и политичким средствима — да држе Шумадију под својом контролом. Тако је било 1941/42, то се поновило и 1943/44. године. У оба та периода била је појачана четничка барба за превласт над Србијом.

Четници су 17. новембра 1943. у Крћевцу заклали 4 члана ЈОО и једну жену, 8. децембра стрељали пет чланова НОП-а у селу Трбуш-

⁵⁹ Архив Србије, ОК Ар.-278. и 280.

⁶⁰ Архив ВИИ, К-703, Ф-12, Д-15.

нице, 17. децембра у Чумићу стрељали три сарадника НОП-а а у Врбици 23/24. децембра такође убили три сарадника НОП-а.

У Копљаре је упао 26/27. децембра батаљон 1 (опленачке) бригаде корпуса КГГ и у школско двориште прикупио људе, жене и децу из села. Између њих су издвојене и пред свима заклане 22 особе, од којих 19 Рома. Пре напуштања села четници су запалили куће двојици сељака.

На цести Топола—Аранђеловац четници су 31. децембра 1943. довели из Тополе и околних села и заклали девет симпатизера НОП-а. На грудима су им оставили пресуде у којима је писало да су убијени зато што су били сарадници партизана.

УЉбањи су четници Опленачке бригаде 15. јануара 1944. заклали „18 истакнутих окорелих црвених“, а четници Смедеревског корпуса стрељали су 17. децембра два рањена партизана, бодничарку која је чувада ји још четворицу меана 13 села Малог Пожаревца. До 25. децембра четници су у рејону МалоТТГожаревца и Сенаје заклали још 9 сарадника НОП-а, а у Болечу, у ноћи 26/27. децембра, једанаест.

По броју извршених злочина и округности, ипак се тада посебно истакао Авалски корпус, који је последњег дана октобра 1943. разбила 1. шумадијска бригада. Обновљен, као да се светио над недужним народом Шумадије. Он је у великом Борку одржао 18. децембра збор са мештанима и стрељао десет сељака због „сарадње са комунистима“. А у ноћи 20/21. децембра у село Вранић упале су три групе четника, кољаша из Посавске бригаде и без буке и пуцња клале све мештане које су затекли код куће.

Те ноћи су заклали 68 лица (4 су заклали дан-два раније) из више породица то клање нико није преживео. Клали су све, од детета у колевци до седих стараца (заклано је деветоро деце од 5 до 12 месеци). Само се понеко случајно спасао.

Четници Авалског корпуса су, такође, 25/26. децембра у Баћевцу похватили и стрељали девет сарадника НОП-а, а 6 сутрадан у Барајеву, итд.

То је само део четничких зверстава из тог времена. О њиховим злочинима у том периоду Окружни комитет Младеновца писао је 14. јануара 1944:

„Дражиновци вршљају по срезовима и врше велики терор. Најјачи и најбезобзирнији су у Посавском и Грочанском срезу.

У Посавини су поклали много наших симпатизера и партизанских породица: тако су само у Вранићу поклали 68 људи, жена 5 деце; у Барајеву 6 итд.

У грочанском срезу је слично у Болечу су заклали 11 наших људи; у М. Пожаревцу 3 итд.

У осталим срезовима исто то, само не тако масовно. Свуда мобилишу.

У посавском срезу нам је од стране дражиноваца стрељана другарица Миленија, члан среског повереништва посавског и кан-

дидат за члана Окружног НОО. У космајском срезу они су заклалч
д'о%пЈга Ратка, члана средског повереништва за Космај. И друг и дру-
гарица су се добро држали . . . ,⁶¹

Члан Покрајинског комитета Србије Петар Стамболић 8. фе-
бруара 1944. писао је о злочинима четника у Туприји, Јагодини
и Параћину и истиче да је „четничко клање у унутрашњости по-
стало најважније питање. Нико се не осећа сигуран да ће сутра
осванути.. „⁶²

Четници Драже Михаиловића борили су се заједно са окупа-
тором и квислинзима против НОП-а. Шумадија је била прекривена
густом мрежом њихових организација које су теоно сарађивале. Тер-
рор, насиља и убиства масовно су примењивани не само према при-
сталицама НОП-а, већ и према целом народу Шумадије. Узалудно
је непријатељ покушавао да га одвоји од НОП-а.

⁶¹ Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 120.

⁶² Архив Србије, ПКС-490.